

BİBLİYOGRAFYA :

Hacı Agus Salim, *Djedjak Langkah Hadji Agus Salim: Pilihan Karangan, Utjapan dan Pendapat Beliau dari Dulu Sampai Sekarang* (nşr. Mohammad Roem v.dğr.), Djakarta 1954; R. van Niel, *The Emergence of the Modern Indonesian Elite*, The Hague 1960, s. 118-119, 134-135; S. Salam, *Hadji Agus Salim: Hidup dan Pardjuangannya*, Djakarta 1961; D. Noer, *The Modernist Muslim Movement in Indonesia 1900-1942*, London 1973, s. 109-111, 116-119, 122-126, 130-134, 142-148, 253-257, 312-313; *Seratus Tahun Haji Agus Salim* (nşr. Hazil Tanzil), Jakarta 1984; Alfian, *Muhammadiyah: The Political Behavior of a Muslim Modernist Organization under Dutch Colonialism*, Yogyakarta 1989, s. 116-119; *Ensiklopedi Indonesia*, Jakarta 1980, I, 113-114; "Agus Salim Hacı", *ABR*, I, 177-178.

İSMAİL HAKKİ GÖKSOY

HACI AHMED EFENDİ

(bk. YOZGATLI HACI AHMED EFENDİ).

HACI ALİ

(bk. ALİ, Hacı).

HACI ALİ PAŞA

(ö. 1112/1700)

Osmanlı sadrazamı.

Aslen Merzifonlu'dur. Altmış yaşlarında öldüğüne göre (*Hadikatü'l-vüzerâ*, s. 120) 1640 yılı civarında doğduğu tahmin edilebilir. Hemşehrisi Kara Mustafa Paşa'ya intisap etti ve onun yanında yetişti. Önce silâhdarı, ardından kapıcılar kethüdâsı oldu. Mustafa Paşa ile birlikte Viyana kuşatmasına katıldı (1683). Seferden döndükten sonra hacca gitti. 1685'te çavuşbaşı-lığı, bir yıl sonra vezirlikle Sakız ve 1688 yılı sonlarında Hanya muhafızlığına tayin edildi. 1690'da Erzurum beylerbeyiliğine getirildi. Bu görevi esnasında Anadolu'dan cepheye asker sevkıyla görevlendirildi ve aynı yıl içinde İstanbul kaymakamlığına tayin edildi. Ertesi yıl Diyarbekir beylerbeyi olan Hacı Ali Paşa, doğruluk ve dürüstlüğü göz önüne alınarak 9 Receb 1103'te (27 Mart 1692) Arabacı Ali Paşa'nın yerine vezîriâzamlığa getirildi. Bu münasebetle söylediği, "Mukadder bu imiş, yoksa benim işim değil; yâ rab hayr eyle, halâs eyle!", sözlerinden (*Anonim Osmanlı Tarihi*, vr. 22^a) bu makama fazla istekli olmadığı anlaşılmaktadır. Mayıs ayı başlarında Edirne'ye gelen Ali Paşa, şehre girerken vüzerâdan Defterdar Ali Paşa, Elmas Mehmed Paşa, Kaymakam Ali

Paşa, şeyhülislâm, nakîbüleşraf, kazasker, ocak ağaları, divan mensupları ve öteki devlet ileri gelenleri tarafından karşılandı. II. Ahmed de Mevlî şeyhi kılığında bu karşılama törenini gizlice takip etti (*Silâhdar, Târih*, II, 640). Daha sonra saraya giden yeni vezîriâzam, Has Oda Köşkü'nde padişahla görüşerek ondan sadâret mührünü teslim aldı. Dönemin ünlü şairlerinden Nâbî, Ali Paşa için yazdığı kasideinde bu olay için, "Bir beşir erdi beşâretle dedi târihin / Ali Paşa'ya mübârek ede sadrı Mevlâ" beytiyle tarih düşürmüştür (*Anonim Osmanlı Tarihi*, vr. 48^a).

Hacı Ali Paşa 30 Haziran 1692 tarihinde Avusturya seferine çıktı. Bu sefer için gerekli masraflar, önemli ölçüde selefi Arabacı Ali Paşa'nın müsâdere edilen met-rûkâtından karşılanmıştı. Belgrad'da yapılan istişârî toplantıda uzun zamandan beri süren savaşlardan dolayı askerin yorgunluğu göz önüne alınarak karşı taraftan bir saldırı olmadan savaşa girilmesine, ancak muhtemel bir kuşatmaya karşı Belgrad Kalesi'nin tahkimine ve müdâfaa harbi yapılmasına, ayrıca yine muhtemel bir sefer için Tuna ve Sava nehirlerinin üzerine birer köprü kurulmasına karar verildi. Belgrad Kalesi'nin tahkiminden sonra Ali Paşa Edirne'ye döndü. Rahatsız olduğundan bu sefere araba ile gidip gelmişti. O yıl içinde her ne kadar savaş yapılmamışsa da Belgrad Kalesi'nin tahkimi ertesi yıl gerçekleşen Avusturya kuşatmasında işe yaramıştır.

Bir müddet sonra, kendisinin tam itimadına mazhar olan Defterdar Cânib Ahmed Efendi'nin, aşırı vergi talebi yüzünden halka zulmettiği gerekçesi öne sürülerek padişah emriyle görevden alınmasına karşı çıkması azline yol açtı (20 Receb 1104/27 Mart 1693). Onun padişahla olan tartışmasını nakleden kaynaklara göre Ali Paşa, defterdar zulüm yapmışsa bundan kendisinin sorumlu bulunduğu, gerçekten zulüm ve hıyaneti doğrusa azl ile yetinilmeyip hemen katledilmesi gerektiğini, ancak bunun doğru olmadığını, böyle garaz sahiplerinin sözleriyle hareket edilirse devlete hizmet edemeyeceğini söylemiş ve sadâret mührünü II. Ahmed'e teslim etmiştir. Olaya şahit olan Silâhdar Mehmed Ağa ise mührün padişah tarafından istendiğini, Hacı Ali Paşa'nın ağılayarak af dilediğini belirtir (*Târih*, II, 695-696). Yerine getirilen Bozoklu Mustafa Paşa'nın ricası üzerine tekrar huzura kabul edilen Ali Paşa'ya nereyi isterse oraya tayin edileceği bildirildiyse de mansıb talebinde bulunma-

yıp sadece geçimi için Mihaliç ve Karesi arpalıklarının gelirini istedi. Yeni vezîriâzam, yıllık geliri 15.000 kese civarında olan bu yerlerin iradiyle geçinemeyeceğini hatırlatınca böyle sefer vaktinde hazinenin darlığı sebebiyle bunun bile çok olduğunu söyleyerek kanaat edeceğini belirtti (Defterdar Sarı Mehmed Paşa, s. 441). Aynı kanaatkârlığı daha önce Diyarbekir beylerbeyiliği sırasında da göstermişti. Malları müsâdere edilmeyen Hacı Ali Paşa'nın sadece atlarına el konuldu. Emekkiye ayırdıktan sonra bir süre Küçükçekmece'deki çiftliğinde oturdu; daha sonra Bursa'ya yerleşti. 1698 yılında Hanya, ardından Kandiye muhafızlığına tayin edildi ve 12 Cemâziyelevvel 1112 (25 Ekim 1700) tarihinde burada vefat etti.

Kantemiroğlu tarafından "Serpuşçu" (*Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi*, III, 223, 228), fakat daha yaygın olarak "Çalık" lakabıyla da anılan Ali Paşa bir yıl sadrazamlık görevinde bulunmuş, devrin kaynaklarına göre doğruluk, mertlik ve dürüstlüğüyle temayüz etmiştir. Sadâreti sırasında öteden beri vezîriâzamlara verilmesi âdet olan câize ve hediyeleri almayıp hazineye aktarmasıyla da örnek davranış sergileyen Hacı Ali Paşa'nın oğlu Hüseyin Beyefendi ilmiye sınıfından yetişmiş, Süleymaniye medreseleri müderrisliğine ve Şam kadılığına kadar yükselmiştir (Şeyhî, II, 357).

BİBLİYOGRAFYA :

Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyiât* (haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 1995, s. 347, 365, 389-390, 395, 421-422, 424, 430-432, 440-442; *Anonim Osmanlı Tarihi*, Berlin Staatsbibliothek, nr. Hs. 216, vr. 22^a, 42^b, 47^b, 48^a, 50^a, 53^a-56^a; D. Kantemir, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Yükseliş ve Çöküş Tarihi* (trc. Özdemir Çobanoğlu), Ankara 1980, III, 223-228, 445; *Hadikatü'l-vüzerâ*, s. 119-120; *Silâhdar, Târih*, II, 633, 639-640, 647, 694 vd.; a.mlf., *Nusretnâme*, II, 42; Şeyhî, *Vekâyiü'l-fuzalâ*, II, 99, 102, 117, 118, 218, 320, 357; Râşid, *Târih*, II, 104, 150, 188-189, 195-197; *Sicill-i Osmani*, III, 523-524; IV, 808; Danişmend, *Kronoloji*, III, 473, 474, 476, 518-519; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/1, s. 548, 549-550, 552, 588; III/2, s. 436-440.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

HACI ÂRİF BEY

(1831-1885)

Türk mûsikisi bestekârı, hânende.

1831 yılı sonlarında İstanbul Eyüp'te doğdu. Asıl adı Mehmed Ârif olup Eyüp Şer'i Mahkemesi başkâtiplerinden Ebûbekir Efendi'nin oğludur. Daha sıbyan mek-

tebinde iken sesinin güzelliğiyle dikkati çekti ve mektebin ilâhicibaşısı oldu. Müsikiye olan kabiliyetinin, komşusu bestekâr Şâhinbeyzâde Mehmed Bey tarafından anlaşılması üzerine ondan ilk müsiki derslerini almaya başladı. Bu arada yine komşusu olan Hâfız Mehmed Zekâî Efendi'den bazı eserler meşkettti. Müsikide ilerleme kaydedince hocası Mehmed Bey onu Hammâmîzâde İsmâil Dede ile tanıştırdı. Ârif'i çok beğenen İsmâil Dede kendisine bir müddet ders verdi.

Mehmed Bey tarafından Muzika-i Hümâyûn'un Türk müsikisi kısmına kaydedtirilen Ârif Bey, aynı zamanda Bâb-ı Seraskerî Kalemî'nde kâtip yardımcısı olarak göreve başladı (1844). Muzika-i Hümâyûn'da Mehmed Bey'in meşklerine, ayrıca Hâşim Bey'in derslerine katıldı. Sarayda Sultan Abdülmecid'den yakınlık gördü ve yirmi yaşlarında ona mâbeyinci oldu. Bir müddet sonra Harem-i Hümâyûn'daki câriyelere meşk hocası tayin edildi. Burada tanıdığı Çeşmidilber adlı câriyeye âşık olunca onunla evlendirildi ve saraydan uzaklaştırıldı. Ancak hanımının kendisini terketmesi üzerine tekrar saraya alındı ve yine câriyelere meşk hocası olarak görevlendirildi. Onun bu sıralarda kürdîli-hicazkâr makamında bestelediği, "Niçin terkeyleyip gittin a zâlim" mısraı ile başlayan şarkısı bu ayrılıktan duyduğu üzüntüyü dile getirmektedir. Hacı Ârif Bey'in bu görevi de âşık olduğu Zülfinigâr adlı câriye ile evlenmesi ve tekrar saraydan ayrılması ile son buldu. Yeni hanımı da bir yıl sonra veremden ölünce bu defa hissiyatını segâh makamındaki, "Olmaz ilâç sîne-i sad-pâreme" ve hicaz makamındaki, "Kamer-çehre perî-rû tende cânım" mısraları ile başlayan şarkıları ile ifade etti. Sultan Abdülaziz'in tahta çıkmasıyla (1861) tekrar Harem-i Hümâyûn'daki serhânendelik ve meşk hocalığı görevine getirilen Hacı Ârif Bey, on yıl sürdürdüğü bu görevi sırasında da Pertev-

niyal Vâlide Sultan'ın nedîmelerinden Nigârîk adlı kıza âşık olunca vâlide sultan onları evlendirdi. İrâde-i seniyye ile ve 40 altın maaşla saraydan çıkarılan Ârif Bey, 1876 yılına kadar beş yıl süreyle Şûrâ-yı Devlet'te kâtiplik ve Beykoz'da maliye müdürlüğü görevlerinde bulundu. II. Abdülhamid tahta çıktığı zaman Zincirlikuyu'daki çiftliğinde münzevi bir hayat yaşamaktaydı. İran'ın İstanbul büyükelçisi Mareşal Muhsin Han II. Abdülhamid'i bir ziyareti esnasında İran şahının Ârif Bey'i çok beğendiğini, daha önce şahın İstanbul'u ziyaretinde huzurunda Ârif Bey'in okuduğu Hâfız'a ait Farsça bir gazelin bestesini unutamadığını, şu sırada Osmanlı sarayında bir görevi bulunmadığından onu Tahran sarayına davet etmek istediğini ifade etti. Ancak II. Abdülhamid, Hacı Ârif Bey'i tekrar Muzika-i Hümâyûn'a alacağını söyleyerek buna izin vermedi.

Hacı Ârif Bey'in, kolağası rütbesiyle yeniden Muzika-i Hümâyûn'a alındığı bu dördüncü devresinde öncekiler kadar ilgi gördüğü söylenemez. Bestekârla II. Abdülhamid arasında evvelki padişahlarla olduğu gibi samimiyet kurulamadığı anlaşılmaktadır. Nitekim bir defasında padişah birkaç yeni şarkısını bizzat Ârif Bey'den dinlemek istemiş, fakat bestekâr hastalığını ileri sürerek özür dilemişti. Padişahın bestekârı tekrar çağırması üzerine de mâbeyinciye, "Sanatta irâde-i hümâyûn olmaz" dedikten sonra II. Abdülhamid'in babasından ve amcasından daha fazla rağbet gördüğünü söylemişti. Bunun üzerine padişah bestekârın Muzika-i Hümâyûn'daki odasında hapsedilmesini emretti. Elli gün odasından çıkmayan Hacı Ârif Bey yeni bestelediği, "Ahteri düşkün garîb ü âşık-ı âvâreyim" mısraı ile başlayan nihâvend şarkısını hükümdarın huzurunda okuması için arkadaş sermüezzîn Rifat Bey'den ricada bulundu. Bunun üzerine cezası affedilen Ârif Bey miralay rütbesine yükseltildi.

Bu olaydan sonra Muzika-i Hümâyûn'a nâdiren uğrayan Hacı Ârif Bey'in geçim sıkıntısı çektiği anlaşılmaktadır. Vefatından bir yıl kadar önce kalp hastalığına yakalandı. Kürdîli-hicazkâr makamındaki, "Gurûb etti güneş dünyâ karardı" mısraı ile başlayan şarkısını besteledikten kısa bir süre sonra 28 Haziran 1885 tarihinde Muzika-i Hümâyûn'daki odasında vefat etti ve Beşiktaş'ta Yahyâ Efendi Dergâhı'nın hazîresine defnedildi. Rauf Yektâ Bey ise onun Kuruçeşme'de bir arkadaşının yalısında vefat ettiğini kaydediyor. Ârif Bey'in ne zaman hacca gittiği-

ne dair bir kayda rastlanmamıştır. İbnülemin Mahmud Kemal bestekârın seyyid olduğunu ileri sürer.

Hacı Ârif Bey hiçbir sazı çalmasını, hatta nota yazısını dahi öğrenmediği halde bestekârlık dehası ile zamanının müsikîşinasları arasında müstesna bir yere sahip olmuştur. Hammâmîzâde İsmâil Dede'den sonra XIX. yüzyılın en büyük bestekârı ve özellikle şarkı formunda Türk müsikisinin en önde gelen sanatkârı kabul edilmiştir. Şarkılarının çoğunun güftesi Mehmed Sâdî Bey'e ait olan Ârif Bey velûd bir sanatkârdır. Sûratle beste yaptığı, hatta bir gecede sekiz şarkı bestelediği söylenir. Sultan Abdülaziz'in verdiği bir güfteye yedi ayrı makamda beste yapması da bu alandaki gücünün bir delilidir.

Kuvvetli bir hâfızaya sahip olduğundan ezberinde binlerce eser bulunan Hacı Ârif Bey, aynı zamanda Türk müsikisi tarihinin sayılı hânendeleri arasında yer alır. Sesinin güzelliği üstün müsikî kabiliyeti ve sanat anlayışı ile birleşince ortaya müstesna bir icra üslûbu çıkmıştır. Okuyuşundaki güzel tavrı hocası Hâşim Bey'den aldığı söylenir.

Hacı Ârif Bey, terkip ettiği kürdîli-hicazkâr makamı ve düzenlediği müsemmen usulüyle müsikî nazariyatı sahasında da söz sahibi olduğunu ortaya koymuş, ayrıca *Mecmûa-i Ârifî* (İstanbul 1290) adlı bir de güfte mecmuası tertip etmiştir. Kendisine ait güftelerin de yer aldığı bu kitapta ellinin üzerinde makamdan 1000'den fazla eserin güftesini toplamıştır.

Hacı Ârif Bey, Türk müsikisinde "neoklasik" ve "romantik" denilen sanat akımının kurucusudur. Kendisinden önce neoklasik tarzda III. Selim, Hammâmîzâde İsmâil Dede, Şâkir Ağa gibi bestekârlar şarkı bestelemişse de Hacı Ârif Bey bu alanda çığır açmıştır. Ritim çeşitliliği, melodi renkliliği ve zenginliğiyle dikkati çeken şarkı bestekârlığındaki üstün seviyesiyle Hacı Ârif Bey bu formun gerçek anlamda ihya edicisi kabul edilmektedir.

"Fasl-ı atîk" ve "fasl-ı cedîd" olarak ikiye ayrılan Muzika-i Hümâyûn'un fasıl takımındaki fasl-ı atîk kadrosunda yer alan ve saraydan ayrı kaldığı yıllarda da bu çalışmalarını devam ettiren Ârif Bey'in tesirinde kalmayan şarkı bestekârı yok gibidir. Bunlar arasında, aynı zamanda talebesi olan ve sanat anlayışının en güçlü temsilcisi kabul edilen Şevki Bey'in farklı bir yeri vardır. Ayrıca Kanûnî Mehmed

Hacı
Ârif
Bey

Bey, Mustafa Servet Efendi, Santûrî Edhem Efendi, Leon Hancıyan, Giriftzen Âsım Bey ve Lemi Atlı gibi mûsikîşinaslar da onun meşhur talebelerindendir.

Şiirle uğraşan ve bir kısım bestelesinin güftesini bizzat yazmış olan Ârif Bey 1000'i aşkın şarkı ile 100'den fazla ilâhî ve diğer formlarda eser bestelemiş, ancak bunlardan yaklaşık üçte ikisi notasızlık yüzünden unutulmuştur. Bir tesbite göre günümüze ulaşan eserleri kırk dört makamdan meydana gelmiş olup (Öztuna, I, 103-108) bunlar arasında en çok nihâvend, kürdîlî-hicazkâr, hicaz, sûzinak, karcıgar, uşşak, hicazkâr, muhayyer, hüzam, rast, sabâ, isfahan ve hüseyinî makamlarının tercih edildiği görülmektedir. Suphî Ezgî'nin Hacı Ârif Bey külliyyatı üzerinde tamamlanmamış bir çalışması vardır.

BİBLİYOGRAFYA :

Hacı Ârif, *Mecmûa-i Ârifî*, İstanbul 1290; Ergun, *Antoloji*, II, 560-561; Ezgi, *Türk Musikisi*, I, 267; IV, 265-266; V, 431-434; Mahmut R. Gazimihal, *Türk Askerî Muzikaları Tarihi*, İstanbul 1955, s. 100-101; İbnülemin, *Hoş Sada*, s. 66-72; Yılmaz Öztuna, *Hacı Ârif Bey*, Ankara 1986; Mehmet Nazmi Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, Ankara [1986], I, 246-253; Sadi Yaver Ataman, *Mehmed Sadi Bey*, Ankara 1987, tür. yer.; Rauf Yektâ, "Bestekâr ve Hânende Hacı Ârif Bey Merhum", *Şehbâl*, sy. 39, İstanbul 1327, s. 294; a.m.f., "Hacı Ârif Bey", a.e., sy. 53 (1328), s. 92-93; Ruşen Ferit Kam, "Hacı Ârif Bey", *Radio*, sy. 33, Ankara 1944, s. 8; Avni Önsan, "Ebedileşen Dehalarıımız: Hacı Ârif Bey", *TMD*, sy. 25 (1949), s. 2-3, 22-24; Burhanettin Ökte, "Büyük Bestekâr Hacı Ârif Bey", *MM*, sy. 190 (1963), s. 275-278; Eşref Edib, "Ârif, Bestekâr Hacı Ârif Bey", *İTA*, I, 503-507; Öztuna, *BTMA*, I, 96-109.

BEKİR SİTKİ SEZGİN

HACI ÂRİF BEY, Kanûnî (1862-1911)

Türk virtüozü ve bestekârı.

İstanbul Aksaray'da Hûbyâr mahallesinde doğdu. İlk öğreniminden sonra girdiği Koca Mustafa Paşa Askerî Rüşdiyesi'nden mezun oldu. 1885 yılında Posta ve Telgraf Nezâreti Muhasebe Müdürlüğü'nde kâtip olarak göreve başladı. Bu görevde iken 13 Kasım 1893'te kendisine sâlise rütbesi verildi. 1895'te eyalet Posta ve Telgraf Müdürlüğü başkâtibi olarak Yemen'e tayin edildi. Hac farızasını da yerine getirerek San'a'ya giden Ârif Bey burada altı yıl kaldıktan sonra İstanbul'a döndü. Posta ve Telgraf Nezâreti Tahrîrât-ı Ecnebiyye Kalemi'nde başkâtip olarak çalıştı. 5 Mayıs 1905'te sâniye rütbe-

sine yükseltildi. 1910 yılında tekrar Yemen'e gönderildiyse de oradaki isyan sebebiyle kısa sürede İstanbul'a dönmek zorunda kaldı. Nezâret muhasebesinde bir müddet başkâtiplik, ardından Galata Postahanesi'nde veznedarlık yaptı. Bu sırada üçüncü defa Yemen'e gitti, ancak bu görevi de kısa sürdü ve Menâha'da koleredan öldü.

Türk mûsikisinin önde gelen kanun virtüozları arasında yer alan Hacı Ârif Bey, bestelediği eserlerle güçlü bir bestekâr olduğunu da göstermiştir. Mûsikîye, memuriyetinin ilk yıllarında aynı dairede birlikte çalıştıkları kanûnî Sarı Talat Bey'den aldığı derslerle başladı. Birkaç yıl süren bu derslerin ardından kısa zamanda kendini tanıttı. Hacı Kirâmî Efendi'den din dışı eserler meşketti. Yemen'de bulunduğu sırada da sazı ile meşguliyetini devam ettiren Ârif Bey kanunu mandalsız çaldı. Başlangıçta kolay olduğu için bu sazın mandalla çalındığını, ancak ilerleme kaydedildikten sonra işin parmaklara dayandığını, bazı eserlerdeki seslerde ve özellikle şedlerde mandalın yetersiz kaldığını, bu sesleri bulmak üzere mutlaka tırnağı perdelerde kullanmak gerektiğini belirtti. Zira mandallı kanunun başlangıçta kolay olmasına rağmen daha sonra zorlaştığını, ilk zamanlarda güç olan mandalsız kanunun ise giderek kolaylaştığını söyledi. Kanunu çok seri akort etmesi ve falsosuz sesler basması ile tanınan Ârif Bey bu sazı icrada yeni bir ekol meydana getirmiştir. Ayrıca bu sazda önemli bir merhale kabul edilen "fiskeli icra" şeklinin de ilk uygulayıcısı olduğu söylenmektedir.

Zekâî Dede, Bolâhenk Nûri Bey, Kaşıyarık Hüsâmeddin Efendi, Hacı Fâik Bey, Yeniköylü Hasan Efendi, Lâmekânî Mustafa Efendi gibi mûsikîşinaslarla aynı meclislerde bulunup onlardan faydalanma imkânı bulan Hacı Ârif Bey, II. Meşrutiyet'in ilânından sonra Koska'da faaliyete

başlayan Dârülmûsîkî-i Osmânî Cemiyeti'nin kurucuları arasında yer almış ve Tepebaşı Tiyatrosu'nda Tanbûrî Cemil Bey, Santûrî Edhem Efendi ve Üdî Nevres gibi ünlü virtüozlarla konserler vermiştir. Bu arada birçok talebe yetiştirmiştir. Bunlar arasında kanûnî İsmâil Zühdü, kanûnî Nâzım, kanûnî Reşad, kanûnî Tahsin, kanûnî Sâlim, kanûnî Fethi beylerle Fahri Bey (Kopuz) ve kendi oğlu Zeki Ârif Atagergin özellikle zikredilmelidir.

Yılmaz Öztuna'nın tesbitine göre Hacı Ârif Bey'den günümüze peşrev, saz semâisi, beste, semâi, marş, sirto ve şarkı formlarında doksanın üzerinde eser ulaşmış olup bunlardan yetmiş tanesi şarkıdır. Ayrıca bazı taksimleri plaklara alınan Hacı Ârif Bey, o devirde unutulmaya yüz tutmuş makamlardan sultânîyegâhı canlandırmaya çalışmıştır. Sultânîyegâh peşrevi onun en tanınmış eserlerindendir.

BİBLİYOGRAFYA :

Devlet-i Aliyye-i Osmâniyye Salnâmesi (1315), s. 312; a.e. (1323 r.), İstanbul 1321, s. 552-553; a.e. (1325), İstanbul 1322, s. 602-603; İbnülemin, *Hoş Sadâ*, s. 73-74; Mustafa Rona, *Yirminci Yüzyıl Türk Musikisi*, İstanbul 1970, s. 81-86; Yahya Kemal Beyatlı, *Çocukluğum, Gençliğim, Siyâsî ve Edebî Hâtıralarım*, İstanbul 1973, s. 72; Mehmet Nazmi Özalp, *Türk Musikisi Tarihi*, Ankara, ts. (TRT Müzik Dairesi yayını), II, 56-57; Zeki Ârif (Atagergin), "Ârif, Kanunî Hacı Ârif Bey", *İTA*, I, 507-509; Öztuna, *BTMA*, I, 94-96.

NURİ ÖZCAN

HACI BAYRÂM-ı VELÎ (ö. 833/1430)

Bayramiyye tarikatının kurucusu.

Anadolu topraklarında doğup büyüyen bir Türk mutasavvıfı tarafından kurulmuş ilk tarikat olan Bayramiyye'nin piri Hacı Bayrâm-ı Velî, XIV. yüzyılın ilk yarısında Orhan Gazi döneminde Ankara'da doğdu. Taşköprizâde, Mecdî Efendi, Sarı Abdullâh Efendi ve İsmâil Hakkı Bursevî'nin verdiği bilgileri aktaran Bursalı Mehmed Tâhir'in risâlesi (*Hacı Bayrâm-ı Velî*, İstanbul 1329) ve Mehmed Ali Aynî'nin Bursalı Mehmed Tâhir'in eserindeki bilgileri aşmayan hacimli kitabı ile (*Hacı Bayrâm-ı Velî*, İstanbul 1343), Fuat Bayramoğlu'nun bu iki kitabı temel almakla birlikte daha çok Hacı Bayram ailesi adına vefatından sonra tesis edilen vakıflarla ilgili XVIII ve XIX. yüzyıl resmî belgelerini ihtiva eden ve dikkate değer bir gayret ürünü olan eseri (*Hacı Bayram-ı Velî, Yaşamı-Soyu-Vakfı*, I-II, Ankara 1983) dışında, hakkında kaynakların tenkidine dayalı ciddi bir çalışma yapılmamıştır. Hacı Bayrâm-ı

Kanûnî
Hacı
Ârif
Bey